

J. van den Noort, *Langs de rand van het zand. Waterstaatsgeschiedenis in de Brabantse Delta* (Breda, Waterschap Brabantse Delta, 2009) 199 p., ISBN 987-90-8704-132-8.

In de brede waterstaatshistoriografie wordt er doorgaans maar weinig aandacht geschonken aan de ontwikkelingen van de waterhuishouding in de Noord-Brabantse regio. Deze onderbelichting is enerzijds een logische afspiegeling van het gegeven dat de meest ingrijpende en spectaculaire etappes van de lange strijd tegen de zee en het binnenwater zich in de Hollandse kerngebieden voordeden. Anderzijds bevat de Brabantse regio voldoende eigen geografische, sociaal-economische en politieke kenmerken die hun stempel op de waterstaatsgeschiedenis van het gebied hebben gezet en rechtvaardigen dat er van de bestudering van de Brabantse Delta eindelijk werk werd gemaakt. Net als veel andere overzichtswerken over regionale waterschappen is de aanleiding voor *Langs de rand van het zand* in een bestuurskundige reorganisatie te vinden, in dit geval de oprichting van Waterschap Brabantse Delta. Dat jonge waterschap vertrouwde de opdracht voor deze studie, in wezen een overzichtsgeschiedenis van de middeleeuwen tot heden, toe aan Jan van den Noort. Gezien de Brabantse Delta tot nog toe niet goed bedeed was door de historiografie, en veel van het overvloedige archiefmateriaal nog niet diepgaand bestudeerd werd, kon de waterstaatsgeschiedenis in het kader van de gegeven opdracht slechts in brede lijnen worden verteld. Van den Noort koos hierbij voor een in hoofdzaak chronologische ordening, die de transformatie van het landschap en de waterhuishouding in interactie met verschillende maatschappelijke facetten belicht.

Hij beschrijft hoe in de middeleeuwen de waterstaatsgeschiedenis vooral getekend werd door ecologische veranderingen ten gevolge van de afgraving van veenlagen in tijden van economische hoogconjunctuur. Vooral in het noordelijk gedeelte van de Delta, grenzend aan de grote rivieren, leidde dit tot aanzienlijk landverlies. Ook de zoutwinning droeg bij tot de opmars van de zee. Vanaf de vijftiende eeuw kwam er een geleidelijke kentering en zagen enkele landaanwinningsprojecten het daglicht.

De zestiende en zeventiende eeuw stonden vooral in het teken van militaire operaties ten gevolge van de Opstand. Het is een bekend gegeven dat het water een geducht wapen werd in de strijd. Anderzijds was de sterke aanwezigheid van de Nassau's (zowel politiek als economisch) van groot belang voor de grootschalige inpolderingen die naderhand gerealiseerd werden.

Vanaf de achttiende eeuw begon een heel andere problematiek de Brabantse waterhuishouding te overheersen: scheepvaartbelangen en rivierbeheer hadden baat bij hoge waterstanden en kwamen steeds meer in conflict met landbouwkundige overwegingen die juist lagere waterstanden prefereerden. Het eeuwenlange zoeken naar een juiste balans vond zijn eindpunt in de afsluiting van de riviermonden en de invoering van peilbemaling aan het einde van de vroegmoderne tijd. Eveneens werd druk gediscussieerd op het vlak van kanalenbouw: een hele resem plannen werd het voorwerp van conflicten tussen steden, gemeenten, waterschappen, en de hogere overheid.

In de twintigste eeuw, ten slotte, zag weer een andere problematiek het daglicht: de zorg om de waterkwaliteit. Uiteraard hing de opkomst van die problematiek samen met de voortschrijdende industrialisering (met onder meer de grootschaligere leerlooierijen). Vóór de overstromingen van 1953 was er weinig beterschap en streefde men ernaar het vervuilde water gewoon weg te krijgen, in plaats van het zuiveren; nadien kwam er toch verandering en verbetering in.

Uiteraard was '1953' ook in de Brabantse Delta een keerpunt. Concreet gaf de ramp aanleiding tot processen van centralisatie en schaalvergroting: er kwam een Brabantse bandijk en een waterschap dat heel West-Brabant omvatte. Met de bouw van de Deltawerken was de bescherming van de Brabantse Delta al een heel eind gevorderd en werd de impact van de waterproblemen een stuk minder, hoewel blijvende aanpassingen nodig zouden blijken.

Van den Noort is erin geslaagd een boeiend overzichtswerk te schrijven over de Brabantse waterstaatsgeschiedenis. Gezien het beperkte aantal voorstudies is dit een belangrijke verdienste. Het is zijn keuze geweest in hoofdzaak de belangrijkste waterstaatskundige evoluties te vertellen en deze te duiden in hun bredere historische context. Voor historici die met de algemene ontwikkelingen uit waterstaatsgeschiedenis vertrouwd zijn, zal *Langs de rand van het zand* daarom misschien weinig fundamenteel nieuwe inzichten bevatten. Daar staat tegenover dat het werk erin slaagt cohesie te brengen in de verschillende aspecten die wel al eerder bestudeerd waren. De overvloedige illustraties maken het boek niet alleen aangenaam voor het oog, maar bezorgen de lezer ook de nodige achtergrondinformatie betreffende de geografie van de regio. Men kan alleen maar hopen dat het boek nieuw onderzoek stimuleert over de Brabantse Delta. Van den Noort toont met zijn werk alvast aan dat dit gebied wel degelijk een intense en bewogen geschiedenis achter de rug heeft en dat het in het verleden door de waterstaatshistoriografie ten onrechte stiefmoederlijk werd behandeld.

Siger Zeischka

Wetenschappelijk medewerker Stichting De Moffarts

Tim Soens, *De spade in de dijk? Waterbeheer en rurale samenleving in de Vlaamse kustvlakte (1280-1580)* (Gent: Academia Press 2009), 359 p. ISBN 9789038213521.

'Elke studie van organisatie en infrastructuur van het waterbeheer die geen rekening houdt met de complexiteit van de sociopolitieke verhoudingen in het bestudeerd gebied, loopt op een bepaald ogenblik vast' (p. 233): deze zin lijkt ons de innovatieve methodologie te karakteriseren van het boek dat Tim Soens, docent in de middel-eeuwse en ecologische geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen, aan het waterbeheer in de Vlaamse kustvlakte in de late middeleeuwen heeft gewijd. Soens concentreert zich op de kasselrij van het Brugse Vrije, 'op politiek als economisch vlak het belangrijkste plattelanddistrict van het graafschap Vlaanderen' (p. 6-7). Zijn boek begint met een theoretische inleiding over de studie van het waterbeheer, die een belang heeft dat verder reikt dan de grenzen van de waterstaatgeschiedenis in de Lage Landen, maar als model kan dienen voor andere studies over waterbeheer in andere delen van de wereld. Soens hecht veel waarde aan de menselijke factor in de ontwikkeling van het waterbeheer en behandelt die factor vanuit een perspectief met oog voor de economische, sociale en politieke complexiteit. Centraal in zijn analyse staat het door Erik Thoen ontwikkelde begrip 'sociaal agrosysteem': een systeem van rurale productie gebaseerd op de sociale relaties in het kader van de economische reproductie binnen een geografisch bepaald gebied (p. 5). Dit concept impliceert dat in de waterstaatgeschiedenis meer belang moeten worden gehecht aan structurele elementen zoals de eigendomsstructuren, de exploitatiemethodes op kleine en grote bedrijven, de machtsverhoudingen in de kustvlakte tussen boeren, kerken, steden, adel en vorst.